

Majetkové vyrovnanie

medzi Gréckokatolíckou cirkvou
a Pravoslávnou cirkvou
na Slovensku po roku 1989

Zuzana Futrikaničová

FUTRIKANIČOVÁ, Z.: The Property Restitution between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church in Slovakia after 1989. *Studia Aloisiana*, 1, 2010, 2, s. 87 – 103.

The restitution in the Slovak Republic between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church was done in a special way – the property was retrieved between the two churches from the initiative of the state and with its direct participation. The restitution was realized through the legal measure of the Slovak National Council nr. 211/1990 concerning the settlement of the property relations between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church. The property transferred to the Orthodox Church in 1950 was legally restituted back to the Greek-Catholic Church by this legal measure. The subject of restitution included the real estate – churches and parish buildings. In this article is described the problem of putting this legal measure to the practice. In many villages the believers did not want to leave churches in order to give them to their lawful owners. The courts had to solve several cases and the implementation itself proceed very slowly. As the situation was practically unsolvable, the government decided to get more involved by ratification the agreements with both churches and providing the financial support. Altogether the amount of almost 250 mil. was divided between the churches for the compensation and building of the new sacral objects.

Úvod

Jednou z prvých oblastí v nových politických a spoločenských podmienkach na Slovensku po prevrate v roku 1989 sa stala náprava krívd spôsobených štátom v uplynulom období v oblasti majetkových vzťahov. Ústavou a ďalšími legislatívnymi normami štát zabezpečil právo pre každého vlastníť majetok, pričom vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. V súlade s novokonštituovanými vlastníckymi vzťahmi sa prijímali reštitučné zákony ako súčasť opatrení zameraných na nápravu a zmiernenie majetkových krívd, ktoré vznikli v predchádzajúcom období. V rámci reštitúcií majetku Sloven-

ská republika uskutočnila osobitný druh reštitúcie, pri ktorom majetok neprechádzal späť na cirkev zo štátu, ale reštitúcia sa uskutočnila prechodom majetku medzi dvoma cirkvami, pravoslávnu a gréckokatolíckou, a to z iniciatívy štátu a za priamej súčinnosti štátu. Bol to ojedinelý spôsob reštitúcie, ktorý doteraz nemá v celom stredoeurópskom priestore obdobu a ktorý výrazným spôsobom ovplyvnil všetkých účastníkov tohto procesu.¹ Úloha bola o to zložitejšia, že bolo nevyhnutné vykonať majetkové vyrovnanie takým spôsobom, aby štát nepoškodil pravoslávnu cirkev. Štát si dal za úlohu plne rešpektovať ústavou garantované práva obidvoch cirkví a ich rovnocenné postavenie v spoločnosti. Pritom bolo potrebné zachovať podstatu riešenia, ktorou bola náprava krívd uplynulého obdobia voči Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a jej majetku.

Podstata problému a predmet riešenia

V roku 1950, po tzv. prešovskom sobore, bola Gréckokatolícka cirkev na Slovensku zakázaná. Výnosom Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe z 13. februára 1952 č. 20285/51-II/1 bol majetok gréckokatolíckej cirkvi prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi. V apríli 1950 gréckokatolícka cirkev prišla o 242 farských chrámov a 174 filiálnych chrámov, 239 farských budov a 72 kaplniek a pravoslávna cirkev mala v apríli 1950 23 chrámov, z nich 9 murovaných, 14 drevených a 6 modlitební v domoch.² V tom čase sa ku gréckokatolíckej cirkvi hlásilo asi 225 000 veriacich, ku pravoslávnej cirkvi asi 8 000 veriacich. Aj keď bola činnosť gréckokatolíckej cirkvi v roku 1968 obnovená, majetok sa jej reálne nevrátil. Nariadenie vlády ČSSR č. 70/1968 Zb. síce stanovilo, aby sa majetok, ktorý sa ku dňu začiatku účinnosti tohto nariadenia pokladal za majetok Pravoslávnej cirkvi v Česko-Slovensku, rozdelil na základe dohody medzi obidvoma cirkvami, v praxi sa to z viacerých dôvodov neuskutočnilo, napriek nátlaku štátnej moci a ďalších postihov voči cirkvi a jej duchovným.

Usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou patrilo celé desaťročie, v rokoch 1990 – 2000, ku prioritám politiky vlády voči cirkvám a náboženským spoločnostiam.³ Štát problém riešil na najvyššej úrovni, na úrovni predsedu vlády a podpredsedov vlády, na riešení spolupracovali ústredné orgány štátnej správy, najmä financií, kultúry, vnútra a spravodlivosti, na úrovni miestnej štátnej správy spolupracovali okresné a krajské úrady, resp. do zmeny organizácie územného a správneho členenia Slovenskej republi-

1 V nových spoločenských a politických podmienkach po roku 1989 štát týmto spôsobom reagoval na nevyhnutnosť napraviť bezprecedentný akt bývalej štátnej moci, ktorá v roku 1950 administratívnym opatrením postavila gréckokatolícku cirkev mimo zákona so zámerom zlikvidovať ju a celý jej cirkevný majetok odovzdala pravoslávnej cirkvi.

2 Porov. List prešovského sídelného biskupa Mons. Jána Hirku predsedovi vlády Vladimírovi Mečiarovi z 9. júna 1998, č. j. 1881/98. Kópia, súkromný archív.

3 Dôležitosť a rozsah tohto procesu je zrejmý zo skutočnosti, že v uvedenom období sa vláda usporiadaním majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou zaoberala približne na tridsiatich rokovaniach vlády a realizovala ho rovnakým počtom uznesení vlády.

ky príslušné národné výbory; riešenie si vyžiadalo aj spoluprácu štátnej správy so samosprávou a zúčastňovalo sa na ňom aj súdnictvo a prokuratúra.

Usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou sa realizovalo na základe zákonného opatrenia Predsedníctva SNR 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou.⁴ Zákonným opatrením sa označený nehnuteľný majetok gréckokatolíckej cirkvi, odovzdaný v roku 1950 do vlastníctva pravoslávnej cirkvi, právne vrátil späť do vlastníctva gréckokatolíckej cirkvi. V období demokratizačných zmien v spoločnosti sa pomerne rýchlo prijal široký konsenzus politických strán na legislatívne riešenie problému. Zámerom celého procesu riešenia však bola oveľa náročnejšia úloha, a to realizovať prijaté legislatívne opatrenie v praxi tak, aby sa nehnuteľný majetok vrátil do vlastníctva gréckokatolíckej cirkvi reálne.

Predmetom riešenia bol nehnuteľný majetok – chrámy a farské budovy. Výber nehnuteľného majetku, na ktorý sa vzťahovalo riešenie, sa vykonal na základe návrhu cirkví. Neskôr sa z podnetu cirkví riešenie rozšírilo o hnutelný majetok, najmä zvony, lavice v chrámoch, evanjeliáre a ďalší hnutelný majetok, ktorý úzko súvisel najmä so zariadením chrámov.

Podľa územného a správneho členenia štátu sa zákonné opatrenie vzťahovalo na nehnuteľný majetok – chrámy a farské budovy v okresoch Banská Bystrica, Bardejov, Humenné, Michalovce, Poprad, Prešov, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa, Svidník a Trebišov. Z hľadiska vtedajšej územnej a organizačnej príslušnosti cirkví išlo o cirkevný majetok v pôsobnosti Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva, neskôr Košického gréckokatolíckeho exarchátu, za pravoslávnu cirkev sa na riešení zúčastňovala Pravoslávna prešovská eparchia a Pravoslávna michalovská eparchia.

V čase prijatia zákonného opatrenia sa pri výskume konfesijných typov obcí na Slovensku zistilo, že gréckokatolícke vierovyznanie malo dominantné postavenie medzi konfesiami v 249 obciach Slovenska. Veľká väčšina z nich – 193 obcí nemali viac ako 1 000 obyvateľov a iba dve mestá – Svidník a Medzilaborce mali viac ako 5 000 obyvateľov. Dve gréckokatolícke obce – Telgárt a Šumiac sa nachádzali v Banskobystrickom kraji a ostatné patrili do Prešovského a Košického kraja. Početnú väčšinu tvorili gréckokatolícke obce v okresoch Svidník a Stará Ľubovňa, s celkovým počtom 82 gréckokatolíckych obcí, v okrese Humenné bolo 37 gréckokatolíckych obcí, v okrese Michalovce 29 gréckokatolíckych obcí, v okresoch Bardejov a Vranov nad Topľou 28 gréckokatolíckych obcí, v okrese Prešov 19 gréckokatolíckych obcí a v okrese Trebišov 14 gréckokatolíckych obcí. Pravoslávne vierovyznanie malo dominantné postavenie v 67 obciach. Z toho 55 obcí malo menej ako 500 obyvateľov. Iba jedna obec – Stakčín – mala viac ako 2 000 obyvateľov. Pravoslávne obce sa nachádzali výlučne v oblasti východného Slovenska, väčšina z nich v okresoch Svidník, kde bolo 27 pravoslávnych obcí, a Humenné s 22 pravoslávnymi obcami. V okrese Bardejov bolo

4 Zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady 211/1990 Zb. zo dňa 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. In: *Zbierka zákonov*, č. 36/1990, ASPI.

8 pravoslávnych obcí a v okrese Michalovce 6 pravoslávnych obcí. Po jednej obci tohto typu mali okresy Poprad, Prešov, Spišská Nová Ves a Stará Ľubovňa.⁵

Legislatívny základ riešenia a zúčastnené strany

Nové vedenie štátu veľmi rýchlo nadviazalo na proklamovanú snahu vyrovnať sa s neblahým dedičstvom minulosti a aj to legislatívne riešiť. Zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady riešilo usporiadanie majetkových vzťahov medzi dvoma cirkvami – gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Za základný reštitučný zákon sa pokladá zákon o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam. Oprávnené nároky na vrátenie majetku začala gréckokatolícka cirkev uplatňovať hneď po novembrových udalostiach v roku 1989. Napríklad už 11. decembra 1989 sa v priestoroch Slovenskej národnej rady v Bratislave uskutočnilo prvé ponovembrové stretnutie predsedu Slovenskej národnej rady Rudolfa Schustera s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností na Slovensku. Gréckokatolícku cirkev zastupoval ordinár Mons. Ján Hirka, pravoslávnu cirkev zastupoval Nikolaj, prešovský arcibiskup. Na tomto stretnutí, kde boli prítomní aj predstavitelia ďalších cirkví a náboženských spoločností, sa veľká časť diskusie dotýkala práve majetkoprávneho vyrovnania, ktoré požadovala gréckokatolícka cirkev, a rozhodovalo sa o ďalšom postupe aj vzhľadom na to, že už v tom čase prebiehali v obciach na východnom Slovensku občianske nepokoje veriacich obidvoch cirkví. Na stretnutí sa dohodlo, že na ďalší postup v majetkovom vyrovnaní vytvorí štát skupinu odborníkov, ktorá navrhne ďalšie riešenie. Mons. Ján Hirka zdôraznil, že gréckokatolícka cirkev je jediná cirkev v štáte, ktorá nemá nijakú majetkovú podstatu, pozemkovo-knižné zápisy všetkých farností, farských budov, chrámov, kaplniek sú vedené na pravoslávnu cirkev, vrátane biskupskej rezidencie a seminára, a gréckokatolícka cirkev bude žiadať vládne orgány, aby boli zrušené všetky pozemkovo-knižné zápisy a uvedené do právneho poriadku. Zdôraznil, že cirkev žiada *restitutio ad integrum*. Predstaviteľ pravoslávnej cirkvi arcibiskup Nikolaj poukázal na to, že pravoslávna cirkev neorganizovala prešovský sobor, a povedal, že rešpektujú gréckokatolícku cirkev, ale nemôžu len tak jednoducho súhlasiť, aby sa všetky majetky prepísali na gréckokatolícku cirkev, a položil otázku, čo s tými veriacimi, ktorí žijú v tej-ktorej obci a sú pravoslávni, a podľa neho majetok patrí tomu, kto v obci žije. Navrhol, aby sa vytvorila komisia a od prípadu k prípadu sa to riešilo.⁶ Pravoslávna cirkev v liste č. 668 z 21. decembra 1989 sloven-

5 Porov. RITOMSKÝ, A.: Konfesijné typy obcí na Slovensku. In: *Obecné noviny*, roč. 12, 1993, č. 30, s. 21–22.

6 Porov. Stenografický záznam zo stretnutia predsedu Slovenskej národnej rady a podpredsedov Slovenskej národnej rady s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej socialistickej republike, ktoré sa uskutočnilo 11. decembra 1989 v budove Slovenskej národnej rady na Októbrovom námestí č. 12 v Bratislave. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (17. 2. 2009)

skému parlamentu požadovala zloženie zmiešanej komisie, ktorá by sa zaoberala spravodlivým rozdelením cirkevného majetku.⁷

Ministerstvo kultúry riešilo osobitným spôsobom navrátenie vlastníctva gréckokatolíckeho katedrálneho chrámu a biskupskej rezidencie v Prešove. Gréckokatolícky katedrálny chrám sa dostal do vlastníctva pravoslávnej cirkvi po násilnej likvidácii gréckokatolíckej cirkvi 28. apríla 1950 a vrátený bol gréckokatolíkom pri opätovnom obnovení gréckokatolíckej cirkvi 5. júla 1968, vlastníctvo sa však vtedy neriešilo. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky vydalo 15. mája 1990 rozhodnutie č. MK 1640-50-15, ktorým previedlo do vlastníctva gréckokatolíckej cirkvi dňom 1. júna 1990 Katedrálny chrám sv. Jána Krstiteľa, biskupskú rezidenciu a objekty bohosloveckej fakulty a seminára v Prešove. V odôvodnení tohto rozhodnutia sa prvý raz oficiálne uviedlo, že výnos bývalého Štátneho úradu pre veci cirkevné č. j. 20 285/51-II/1, ktorým bol odňatý majetok, bol protiprávny.⁸

17. mája 1990 sa Predsedníctvo Slovenskej národnej rady zaoberalo návrhom iniciatívnej skupiny poslancov Slovenskej národnej rady na vydanie zákona o zrušení niektorých právnych predpisov týkajúcich sa gréckokatolíckej cirkvi.⁹ 29. mája 1990 Predsedníctvo Slovenskej národnej rady prijalo uznesenie k návrhu zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou, ktorým schválilo podľa čl. 121, ods. 3, ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou a uložilo predsedovi Slovenskej národnej rady predložiť podľa čl. 121, ods. 4, ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou na schválenie Slovenskej národnej rade na najbližšom zasadnutí.¹⁰ Stalo sa tak hneď po júnových voľbách 4. júla 1990, keď Slovenská národná rada prijala uznesenie, ktorým schválila zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou.¹¹

Zákonným opatrením v § 1 prešiel do vlastníctva gréckokatolíckej cirkvi nehnuteľný majetok na území Slovenskej republiky, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi a ktorý bol na základe citovaného výnosu Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe prevedený do vlastníctva pravo-

7 Porov. HORKAJ, Š. – PRUŽINSKÝ, Š.: *Pravoslávna cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998, s. 187.

8 Porov. CORANIČ, J.: *História katedrálneho Chrámu svätého Jána Krstiteľa a biskupskej rezidencie v Prešove*. Prešov : Vydavateľstvo Petra, 2007, s. 44–45.

9 Predsedníctvo rozhodlo, aby sa vzhľadom na zložitost celej problematiky, krátkosť času a v prospech dôsledného riešenia zaoberal týmto problémom budúci parlament a vláda Slovenskej republiky.

10 Porov. Uznesenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 č. 588. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (17. 2. 2009)

11 Porov. Uznesenie Slovenskej národnej rady zo 4. júla 1990 č. 20 o schválení zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (17. 2. 2009)

slávnej cirkvi. Zákonné opatrenie v § 2 stanovilo, že ak sa uvedený nehnuteľný majetok neodovzdá do užívania gréckokatolíckej cirkvi do troch mesiacov od účinnosti zákonného opatrenia, alebo ak sa obidve cirkvi nedohodnú o spôsobe užívania (spoluúžívania), rozhodne o užívaní (spoluúžívaní) majetku splnomocnenec vlády Slovenskej republiky. V rozhodnutí splnomocnenec prihliadne na počty veriacich gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi v obci, kde sa nehnuteľný majetok nachádza. Výkon činností obidvoch cirkví musel byť zabezpečený. Súčasne zákonné opatrenie zrušilo Výnos Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe z 13. februára 1952 č. 20285/51-II/1 o prevode nehnuteľného majetku gréckokatolíckej cirkvi a § 2 a § 3 vládneho nariadenia č. 70/1968 Zb. o hospodárskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom.¹²

K obsahu zákonného opatrenia mali výhrady obidve cirkvi. Gréckokatolícka cirkev nesúhlasila, aby o užívaní objektov, ktoré podľa zákonného opatrenia prešli do jej vlastníctva, rozhodoval iný subjekt ako vlastník. Pravoslávna cirkev nesúhlasila s rozhodnutím o zmene vlastníctva objektov a požadovala, aby sa vlastníkom objektov stala tá cirkev, ktorá má v príslušnej obci väčšinu veriacich.

Vecná realizácia riešenia a finančné zabezpečenie

Po prijatí zákonného opatrenia vymenovala vláda podľa § 2 zákonného opatrenia Adolfa Smolíka za splnomocnenca vlády pre usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou.¹³ Počas stanoveného obdobia troch mesiacov sa cirkvi nedohodli ani v jednom prípade, a preto nastúpilo riešenie podľa § 2 zákonného opatrenia, podľa ktorého mal splnomocnenec vlády rozhodnúť o užívaní (spoluúžívaní) tohto majetku.

Obcí výlučne gréckokatolíckych bolo 150, výlučne pravoslávnych 50, obcí s väčšinou gréckokatolíckych veriacich 66, obcí s väčšinou pravoslávnych veriacich 26 a obcí s približne rovnocenným zastúpením gréckokatolíckych a pravoslávnych veriacich bolo 28. Splnomocnenec vlády vydal podľa zákonného opatrenia spolu 120 rozhodnutí a 8 dodatkov k rozhodnutiam o nehnuteľnom majetku v 120 obciach. V okrese Svidník sa riešilo 46 obcí, v okrese Humenné 22, v okrese Michalovce 20, v okrese Bardejov 12, v okrese Stará Ľubovňa 6, v okrese Trebišov 5, v okrese Spišská Nová Ves 4, v okrese Poprad 2, v okrese Banská Bystrica 2 a v okrese Prešov 1 obec. Rozhodnutia vydal splnomocnenec vlády v rokoch 1990 – 1991; po tomto období už nijaké rozhodnutia nevydával a riešila sa už vlastná realizácia vydaných rozhodnutí. Pri riešení boli obce rozdelené do

12 Porov. Zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady 211/1990 Zb. zo dňa 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. In: *Zbierka zákonov*, č. 36/1990, ASPI.

13 Porov. Uzniesenie vlády Slovenskej republiky z 24. júla 1990 č. 351 k návrhu na vymenovanie splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou na Slovensku. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

šiestich skupín: obce, ktorých problém sa riešil pomocou náhradných priestorov, obce, v ktorých gréckokatolícka cirkev nemala prístup do vlastného chrámu, obce s absolútnou prevahou pravoslávnych veriacich, obce, v ktorých bolo spoločné užívanie chrámu, obce, pre ktoré nebolo vydané rozhodnutie pre nevyjasnené vlastnícke vzťahy, a obce, pre ktoré sa nevydalo rozhodnutie z dôvodu, že sa na ne nevzťahovalo zákonné opatrenie.¹⁴

Proti zákonnému opatreniu aj rozhodnutiam splnomocnenca namietali obidve cirkvi. Pravoslávna cirkev nesúhlasila s § 1 zákonného opatrenia, podľa ktorého sa nehnuteľný majetok stal znovu majetkom gréckokatolíckej cirkvi. Vlastnili prípis sekretariátu miestopredseda federálnej vlády Josefa Hromádku z 15. marca 1990, v ktorom sa uvádzalo, že sakrálne objekty majú patriť tej cirkvi, ktorej veriaci v obci počtom prevládajú. List narobil najmä v prvom období mimoriadne veľké ťažkosti. Gréckokatolícka cirkev nesúhlasila s § 2 zákonného opatrenia z dôvodu, že sa pokladala za vlastníka nehnuteľného majetku, a toto vlastníctvo jej nemôže obmedzovať splnomocnenec vlády. Gréckokatolíci postupne zatvárali chrámy pred pravoslávny, hlavne v tých obciach, kde mali značnú prevahu veriacich. Splnomocnencovi zo začiatku sťažovali situáciu aj chýbajúce geodetické podklady o vlastníctve cirkevných objektov. Obidve cirkvi namietali takisto proti rozhodnutiam splnomocnenca z už uvedených dôvodov.¹⁵

Zákonné opatrenie sa v praxi ukázalo ako nedostatočné v tom, že nestanovilo postup ani príslušné sankcie za nerealizovanie rozhodnutí splnomocnenca vlády. Proti realizácii rozhodnutí namietali obidve cirkvi. Pravoslávna cirkev nechcela akceptovať rozhodnutia, podľa ktorých mala po štyridsiatich rokoch samostatného užívania sprístupniť chrámy gréckokatolíkom. Vyčísľovala náklady, ktoré pravoslávni vložili počas tohto obdobia do rekonštrukcie a inovácie objektov, a vpustenie gréckokatolíkov do chrámov podmieňovala úhradou vyčíslených nákladov. Gréckokatolíci zasa sťažovali realizáciu tých rozhodnutí, ktoré pripúšťali spoločné užívanie chrámov. Ak sa obidve cirkvi vedeli dohodnúť, bolo to v mestách, napr. v Prešove, Bardejove, Košiciach, Michalovciach. Iná situácia bola v obciach. Ukázalo sa, že čím bol netolerantnejší duchovný, tým bol v obci väčší nepokoj a rozbroj. Biskupské úrady sa ich však zastávali, prosba o ich preloženie sa pokladala za zasahovanie do vnútorných vecí cirkvi. Išlo najmä o pravoslávnych duchovných. Zo skúseností splnomocnenca vlády vyplynulo, že cirkvi v tomto období krátko po prijatí zákonného opatrenia nevyvíjali potrebnú iniciatívu ani snahu hľadať riešenia, najmä pokiaľ išlo o spoločné užívanie cirkevných objektov. Gréckokatolícky úrad v Prešove napísal už 14 dní po začatí činnosti vládneho splnomocnenca predsedovi vlády sťažnosť na jeho pomalú činnosť a oznámil, že preto nebude vysielat svojich zástupcov na ďalšie roko-

14 Porov. Správa o riešení problémov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR číslo 211/1990 ku dňu 30. 6. 1991. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava júl 1991.

15 Porov. Pracovný podklad splnomocnenca vlády Adolfa Smolíka pre podpredsedu vlády Pál Csákyho k súhrnnej hodnotiacej správe o riešení usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou podľa zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211. Zb. za obdobie 1990 – 1998. Kópia, súkromný archív.

vania. Zástupca pravoslávnej cirkvi 29. novembra 1990 oznámil, že pravoslávna cirkev sa nebude zúčastňovať na rokovaní. Pravoslávna cirkev podala návrh na novelizáciu zákonného opatrenia a sťažovala sa u federálnych aj slovenských zákonodarných a vládnych orgánov.

Tri etapy riešenia problému

Aj keď pri riešení zákonného opatrenia nebola stanovená nijaká etapizácia, v praxi možno hovoriť o troch etapách riešenia. V prvej etape v rokoch 1990 a 1991 gréckokatolícka cirkev prevzala objekty v 48 obciach. Tento postup bol možný v obciach s výraznou prevahou veriacich gréckokatolíckej cirkvi. Riešenie nebolo spojené s dotáciou vlády. Vláda až neskôr pristúpila k poskytovaniu dotácií na upokojenie situácie a z dôvodu urýchliť plnenie rozhodnutí splnomocnenca, pretože pravoslávna cirkev zdôvodňovala neplnenie nedostatkom finančných prostriedkov na obstaranie náhradných objektov. V obciach s prevahou veriacich pravoslávnej cirkvi, resp. v obciach so zastúpením veriacich obidvoch cirkví pravoslávna cirkev väčšinou odmietala majetok odovzdať.

Po roku 1991, v druhej etape riešenia hľadala vláda možnosti na eliminovanie napätých vzťahov medzi cirkvami a na urýchlenie riešenia. Riešenie našla vo forme uzatvárania dohôd s pravoslávnu cirkvou s tým, že za odovzdané objekty poskytla vláda pravoslávnej cirkvi finančné prostriedky na obstaranie, najčastejšie výstavbu nových objektov. V rokoch 1992 a 1993 boli takto uzatvorené dve dohody a jeden dodatok k dohode medzi vládou a pravoslávnu cirkvou o postupnom odovzdávaní objektov vlastníkov – gréckokatolíckej cirkvi. Na dohody z roku 1992 a 1993 vyčlenila vláda finančné prostriedky pre pravoslávnu cirkev prešovskej eparchie v čiastke 48,0 mil. Sk a pre pravoslávnu cirkev michalovskej eparchie v čiastke 17,2 mil. Sk. Prostriedky boli účelovo určené na obstaranie náhradných priestorov za odovzdané objekty (kúpa, výstavba, rekonštrukcia a pod.).¹⁶

V roku 1992 uzavrela vláda dohodu s pravoslávnu cirkvou o postupnom odovzdávaní chrámov a farských budov gréckokatolíckej cirkvi v obciach patriacich do Prešovskej pravoslávnej eparchie. Dohodu podpísali za vládu Slovenskej republiky predseda vlády Ján Čarnogurský a za pravoslávnu cirkev prešovský pravoslávny arcibiskup Nikolaj, riaditeľ Úradu eparchiálnej rady Imrich Belejanič, vicekancelár Metropolitnej rady pravoslávnej cirkvi ČSFR Ján Tej a predseda Misijného odboru Úradu eparchiálnej rady Peter Humeník. Dohoda riešila 40 chrámov a 21 farských budov. Dodatkom k dohode sa upravili podmienky

¹⁶ Porov. Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 13. októbra 1992 číslo 777 k správe o kontrole použitia finančných prostriedkov uvoľnených pre investičné akcie pravoslávnej cirkvi a návrhu ďalších opatrení; uznesenie vlády Slovenskej republiky z 15. decembra 1992 číslo 968 k návrhu na poskytnutie finančných prostriedkov na zabezpečenie náhradných sakrálnych objektov pre pravoslávnu cirkev v michalovskej eparchii; uznesenie vlády Slovenskej republiky z 21. septembra 1993 číslo 670 k správe o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

odovzdávania 16 chrámov z dohody, s ktorými boli problémy pri odovzdávaní. Súčasne sa v dodatku stanovili zásady pri odovzdávaní, ktoré sa týkali hnutelného majetku v chrámoch, účastníkov aktu preberania a zápisu. Dodatok podpísali za vládu predseda vlády Vladimír Mečiar, za pravoslávnu cirkev prešovský pravoslávny arcibiskup Nikolaj, riaditeľ Úradu eparchiálnej rady Imrich Belejkaní, vicekancelár Metropolitnej rady pravoslávnej cirkvi ČSFR Ján Tej a predseda Misijného odboru Úradu eparchiálnej rady Peter Humeník.¹⁷ V skutočnosti prešovská eparchia odovzdala z dohodnutých objektov 37 chrámov a ani jednu farskú budovu.

Situáciou v postupe odovzdávania chrámov a farských budov bola znepokojená gréckokatolícka cirkev. Prešovský sídelný biskup Mons. Ján Hirka v liste z 15. februára 1993 splnomocnencovi vlády v súvislosti s pripravovanou dohodou vlády s pravoslávnu michalovskou eparchiou hodnotil plnenie dohody uzatvorenej v roku 1992 s prešovskou eparchiou takto: „Čo teda z doterajšieho odovzdávania vyplynulo? 1. Pravoslávni duchovní, alebo pravoslávni kurátori, príp. ich právni zástupcovia takéto dohody neuznávajú. Nerešpektujú totiž svojho arcibiskupa a jeho podpis. 2. Z objektov – ak už vôbec niečo odovzdávajú – odovzdávajú len tie, o ktoré stratili alebo strácajú záujem (málopočetné obce, obce s prestarnutým obyvateľstvom, neudržiavané objekty...). 3. Objekty často odovzdávajú až na druhý, alebo tretí raz. 4. Objekty často odovzdávajú v nefunkčnom a nedôstojnom stave. Všetky tieto skúsenosti nás vedú k oprávneným pochybnostiam, že prístup pravoslávnej cirkvi sa v prípade dohody s michalovskou zmení.“¹⁸ V tom istom období adresoval najvyšším ústavným činiteľom, predsedom okresných súdov, predsedovi Krajského súdu v Košiciach a ďalším adresátom list, v ktorom kriticky zhodnotil stav riešenia majetkoprávneho usporiadania. V liste píše: „Sme toho názoru, že je našou povinnosťou pred vlastným svedomím upozorniť na tieto veci.“¹⁹ Podpredseda vlády Roman Kováč v reakcii na list okrem iného uviedol: „Vláda Slovenskej republiky sa prihlásila k povinnosti nájsť korektné riešenie vzťahu štátu a cirkví s úsilím prispieť k dohode a porozumeniu aj v oblasti majetkových vzťahov. Žiaľ, v procese riešenia usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou sme sa stretli s hlbokým nepochopením a nedorozumeniami medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Preto sme hľadali cesty na dobrovoľné odovzdávanie sakrálnych objektov.“²⁰

V týchto intenciách v roku 1993 uzavrela vláda s pravoslávnu cirkvou dohodu o postupnom odovzdávaní chrámov a farských budov v obciach patriacich do michalovskej eparchie. Dohodu podpísal za vládu Slovenskej republiky

17 Porov. Dodatok z 30. októbra 1992 k dohode z 5. mája 1992 uzavretej medzi vládou Slovenskej republiky a Arcibiskupským úradom pravoslávnej cirkvi v Prešove o postupnom odovzdávaní kostolov Biskupskému úradu gréckokatolíckej cirkvi v Prešove. Kópia, súkromný archív.

18 List prešovského sídelného biskupa Mons. Jána Hirku a generálneho vikára Jána Gajdoša splnomocnencovi vlády Adolfovi Smolíkovi z 15. februára 1993, č. j. 467/93. Kópia, súkromný archív.

19 List prešovského sídelného biskupa Mons. Jána Hirku najvyšším ústavným činiteľom z 15. marca 1993, č. j. 784/93. Kópia, súkromný archív.

20 List podpredsedu vlády Slovenskej republiky Romana Kováča Mons. Jánovi Hirkovi zo 6. mája 1993, č. j. 1389/9. Kópia, súkromný archív.

predseda vlády Vladimír Mečiar a za pravoslávnu cirkev prešovský arcibiskup Nikolaj a michalovský biskup Ján. Riešila 12 chrámov a 7 farských budov, z nich 1 chrám a 1 farskú budovu z dohody z roku 1992. Dohoda oprávnila splnomocnenca vlády uvedený zoznam obcí v priebehu akcie spresňovať, ak to bude potrebné. Novým bolo ustanovenie, že pravoslávna cirkev si nebude uplatňovať nárok na úhradu nákladov vynaložených v predchádzajúcom období na údržbu, rozširovanie, rekonštrukciu a generálnu opravu odovzdávaných objektov, a ustanovenie, ktoré riešilo odovzdávanie lavíc v chrámoch.²¹ Z dohodnutých objektov michalovská eparchia odovzdala 8 chrámov a 2 farské budovy.

Už od prijatia zákonného opatrenia v obciach s prevahou veriacich pravoslávnej cirkvi, resp. v obciach so zastúpením veriacich obidvoch cirkví pravoslávna cirkev väčšinou odmietala majetok odovzdať. Problémy s dodržaním dohôd spôsoboval silný odpor veriacich pravoslávnej cirkvi najmä v obciach, kde boli v početnej prevahe voči veriacim gréckokatolíckej cirkvi. V organizačnej štruktúre pravoslávnej cirkvi majú okrem duchovných svoje postavenie miestne kurátorské zbory laikov, ktoré podľa miestnych podmienok môžu mať výrazný vplyv na veriacich v obci. Prejavovali nesúhlas aj voči svojim cirkevným predstaviteľom, aj voči vláde. Odmietli poskytnuté finančné prostriedky a odmietali spolupracovať na riešení. Niektorí dokonca verejne vyhlasovali, že neuznávajú zákony štátu a nebudú sa nimi riadiť.

Gréckokatolícka cirkev začala uplatňovať vydanie majetku prostredníctvom súdov. V súvislosti s aplikáciou zákonného opatrenia č. 211/1990 Zb. podala gréckokatolícka cirkev na súdoch spolu 114 žalôb, z nich 80 na chrámy a 34 na farské budovy. Najvyššia zaťaženosť súdov bola v okresoch Humenné a Svidník, ktoré riešili nadpolovičný počet z podaných žalôb na chrámy a farské budovy. Vzhľadom na rozsah majetku a zložitosť problematiky súdy všetkých stupňov uskutočnili niekoľko sto pojednávaní. V sporných prípadoch riešili žaloby od určenia vlastníctva, cez vydanie nehnuteľností, po realizáciu výkonu rozhodnutia na vydanie nehnuteľností exekúciou.

V tomto však zákonné opatrenie skôr sťažilo, ako pomohlo, Pretože v § 2 ods. 3 stanovilo, že na rozhodnutia splnomocnenca sa nevzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní. V apríli 1992 minister spravodlivosti na spoločnej porade s predsedami okresných súdov zjednotil otázku právnej kvalifikácie, podľa ktorej sa bude oprávnená osoba, t. j. gréckokatolícka cirkev, domáhať svojho vlastníckeho práva žalobou na vypratanie nehnuteľností podľa občiansko-právnych predpisov, a nie návrhmi na výkon rozhodnutia splnomocnenca vlády. Tým sa nedostatok zákonného opatrenia aspoň čiastočne odstránil. Na druhej strane to však znamenalo, že postup na vypratanie objektov sa predĺžil, lebo bolo potrebné dodržať procesné úkony – podať žalobu na vypratanie nehnuteľnosti, nasledoval prvý stupeň rozsudku na okresnom súde, potom možnosť

²¹ Porov. Dohoda o postupnom odovzdávaní kostolov a farských budov v Slovenskej republike v obciach patriacich do pravoslávnej michalovskej eparchie, uzavretá dňa 18. februára 1993 medzi vládou Slovenskej republiky, zastúpenou predsedom vlády Slovenskej republiky JUDr. Vladimírom Mečiarom, a pravoslávnu cirkvou na Slovensku, zastúpenou jej arcibiskupom ThDr. Nikolajom a biskupom Jánom. Kópia, súkromný archív.

odvolania zo strany povinnej osoby, druhý stupeň rozsudku na krajskom súde, podanie návrhu na výkon rozhodnutia vypratáním nehnuteľnosti, uznesenie okresného súdu, znovu možnosť odvolania a až potom mohlo prísť k súdnemu deložovaniu.²²

Celý proces sa predlžoval pre nerešpektovanie právoplatných súdnych rozhodnutí. Pravoslávni veriaci odmietali rešpektovať právoplatné rozhodnutia súdu a otvorene deklarovali marenie výkonu rozhodnutia. V týchto prípadoch absentovala spolupráca a aktívna pomoc zo strany miestnych duchovných a samosprávy a vyskytli sa prípady marenia realizácie výkonu rozhodnutia. Dokonca nastali situácie, keď existovali právoplatné súdne rozhodnutia, a predsa boli nevykonateľné, pretože hrozil priamy fyzický konflikt a násilie. V takýchto prípadoch sa nepristúpilo k výkonu rozhodnutia v záujme ochrany občanov.

Pri odovzdávaní chrámov, resp. farských budov vznikol osobitný problém: vedomé znehodnocovanie nehnuteľného majetku a absencia hnutelných predmetov, ktoré mali byť zariadením nehnuteľnosti. Viaceré chrámy, a najmä farské budovy pravoslávna cirkev odovzdávala v poškodenom, niekde až dezolátnom stave – chýbali umývadlá, vane, svietidlá, radiátory, rozvody vody, izbové dvere, boli poškodené fasády, vybité okná, v jednom prípade dokonca zbúrali garáž. Takéto nehnuteľnosti gréckokatolícka cirkev odmietala preberať. Pri prevzatí chrámov si uplatňovala prostriedky na ich skompletizovanie a vláda jej poskytla mimoriadnu dotáciu na skompletizovanie prevzatých sakrálnych objektov a na odstránenie poškodenia farských budov.²³ Z hnutelných vecí napríklad chýbali v chrámoch lavice, ikony, zvony, elektrické rozvody, zástavy a ďalší huteľný majetok. Pravoslávni dôvodili, že tieto veci dali do chrámov po roku 1950 a sú v ich vlastníctve.²⁴

Aj na týchto príkladoch vidieť, aké mimoriadne úsilie museli všetky tri zúčastnené strany vyvinúť v usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnou cirkvou. Riešenie výrazne postúpilo v roku 1995, keď sa začala tretia etapa riešenia, v rámci ktorej vláda zintenzívnila rokovania s obidvoma cirkvami a na urýchlenie riešenia sa rozhodla poskytovať finančné prostriedky obidvom cirkvám. Uzatvorila s cirkvami rámcovú dohodu, ktorej súčasťou tvorili čiastkové dohody, a to o krátkodobom spoluúžívaní, o dlhodobom užívaní a o vydaní nehnuteľností do výlučného užívania.²⁵ Celkovo sa dohodlo riešenie 36 objektov, z toho 15 chrámov a 21 farských budov. Medzi dohodnutými objektmi boli 4 chrámy a 12 farských budov, ktoré sa nepodarilo vyriešiť pred-

22 Porov. Stanovisko splnomocnenca vlády A. Smolíka z 25. októbra 1993 k interpelácii poslanca Národnej rady Slovenskej republiky J. Figela vo veci prinávratenia majetku gréckokatolíckej cirkvi. Kópia, súkromný archív.

23 Porov. Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 21. septembra 1993 číslo 670 k správe o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnou cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

24 Porov. Správa o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnou cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava, august 1993.

25 Dohodu podpísal za vládu Slovenskej republiky predseda vlády Vladimír Mečiar, za gréckokatolícku cirkev prešovský sídelný biskup Mons. Ján Hirka a za pravoslávnu cirkev prešovský arcibiskup Nikolaj.

chádzajúcimi dvoma dohodami s pravoslávnu cirkvou. Vláda súhlasila s dohodou na svojom rokovaní 4. júla 1995 uznesením č. 507.²⁶ Dohodu predchádzalo viacdenné rokovanie zástupcov Úradu vlády Slovenskej republiky so zástupcami gréckokatolíckej cirkvi (gréckokatolíckeho biskupského úradu a miestne príslušného dekana) a zástupcami pravoslávnej cirkvi (eparchiálnej rady pravoslávnej cirkvi a miestne príslušného dekana) v okresoch Michalovce, Humenné, Svidník, Bardejov, Prešov, Stará Ľubovňa a Poprad. Na rokovaní sa zúčastnili aj zástupcovia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, Ministerstva financií Slovenskej republiky, prednostovia miestne príslušných okresov a starostovia miestne príslušných obcí.²⁷

Na riešenie podľa rámcovej dohody z roku 1995 vyčlenila vláda finančné prostriedky v čiastke 30,5 mil. Sk, z toho pre gréckokatolícku cirkev 17,3 mil. Sk a pre pravoslávnu cirkev 13,2 mil. Sk. Dotácie boli určené na obstaranie náhradných objektov a na náhradu spôsobených škôd. Ďalej vláda na dobu 10 rokov prijala finančný záväzok platenia nájomného na zmluvne dohodnuté objekty dlhodobo užívané pravoslávnu cirkvou. Objekty riešené podľa rámcovej dohody sa odovzdali podľa dohody. V jednej obci sa dohoda splnila iba čiastočne. Rámcová dohoda neriešila majetkové vzťahy v pôsobnosti pravoslávnej michalovskej eparchie. Vedenie eparchie na čele s pravoslávnym biskupom Jánom prejavilo záujem o doriešenie, ale problémom bolo hľadanie konsenzu na úrovni miestnych kurátorských zborov, prípadne starostov obcí, vzhľadom na ich nízke právne vedomie a odmietavý postoj k riešeniu.²⁸

V roku 1997 nastala v organizačnej štruktúre gréckokatolíckej cirkvi zmena vyčlenením časti územia z prešovského biskupstva a konštituovaním Gréckokatolíckeho apoštolského exarchátu v Košiciach. Pôsobnosť na riešenie s michalovskou eparchiou sa delimitovala z prešovského biskupstva na košický exarchát. Na prijatí arcibiskupa prešovského a Slovenska pravoslávnej cirkvi Nikolaja u predsedu vlády Vladimíra Mečiara v máji 1998 zástupca pravoslávnej cirkvi informoval, že majetkové vzťahy medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou sú vyriešené na 96 percent a hľadajú sa spôsoby na ich definitívne vyriešenie.²⁹ V rokoch 1990 – 1998 vláda podľa prijatých vládnych uznesení poskytla prostredníctvom štátneho rozpočtu na usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou finančné prostriedky pre pravoslávnu cirkev 124,2 mil. Sk (101,7 mil. Sk pre prešovskú eparchiu a 24,5 mil. pre micha-

26 Porov. Uznesenie vlády Slovenskej republiky zo 4. júla 1995 číslo 507 k návrhu na ďalší postup v riešení usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

27 Porov. Interná informácia Úradu vlády Slovenskej republiky zo dňa 1. júna 1995 pre predsedu vlády Slovenskej republiky V. Mečiara vo veci riešenia usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. Kópia, súkromný archív.

28 Porov. Návrh na ďalší postup v riešení usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava jún 1995; Informácia o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 po prijatí rámcovej dohody. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava máj 1996.

29 Porov. Záznam o návšteve arcibiskupa prešovského a Slovenska pravoslávnej cirkvi Nikolaja u predsedu vlády Slovenskej republiky zo dňa 20. mája 1998. Kópia, súkromný archív.

lovskú eparchiu) a pre gréckokatolícku cirkev 64,5 mil. Sk. Ďalšie prostriedky boli obidvom cirkvám poskytované priebežne v rokoch 1990 – 1998 prostredníctvom kapitoly Ministerstva kultúry SR a kapitoly Ministerstva financií SR. Prostriedky zo štátneho rozpočtu sa poskytovali účelovo na obstaranie náhradných objektov pre pravoslávnu cirkev za odovzdané objekty a na odstránenie škôd na majetku a sprevádzkovanie objektov pre gréckokatolícku cirkev. Vláda poskytovala finančnú čiastku 1,2 mil. Sk za odovzdaný chrám a 0,4 mil. Sk za odovzdanú farskú budovu. V niektorých prípadoch sa výška finančnej dotácie riešila individuálne podľa miestnych podmienok. Poskytnuté finančné prostriedky cirkvi vyúčtovali v zmysle zákona o rozpočtových pravidlách prostredníctvom Ministerstva financií SR.³⁰

V roku 1999 obidve cirkvi požadovali ešte dodatočné finančné prostriedky, ktoré sa týkali napríklad „stiahnutia“ žalôb na hnutelné veci zo strany gréckokatolíckej cirkvi, nájomného pre pravoslávnu cirkev za užívanie objektov gréckokatolíckej cirkvi a na vzájomné vyrovnanie pohľadávok. Pri príprave vládnych materiálov sa konštatovalo splnenie zámeru riešenia a odstránenie vážneho problému v majetkových vzťahoch cirkví, čo vytvorilo podmienky pre výrazný posun všeobecne vo vzájomných vzťahoch gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi. Vzájomné vzťahy medzi cirkvami a aj vo vzťahu ku štátu už boli na štandardnej úrovni. Zatiaľ čo pri prijatí zákonného opatrenia v roku 1990 boli vzťahy obidvoch cirkví napäté a rovnako boli napäté vzťahy cirkví k vláde a štátnej moci, v priebehu desaťročia nastal medzi zúčastnenými stranami výrazný posun. Predstavitelia obidvoch cirkví opakovane ocenili postup vlády, jej zástupcov a účastníkov, ktorí sa zúčastňovali na riešení a konkrétnych krokoch v riešení, a poďakovali za pozornosť, s akou vláda pristupovala ku problému.

Výsledky riešenia usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou svojím významom prekročili územie nášho štátu. Medzinárodné uznanie riešenia potvrdili za Katolícku cirkev vyjadrenia pápeža Jána Pavla II. pri jeho návšteve na Slovensku v roku 1995, za Pravoslávnu cirkev vyjadrenia Bartolomeja I., carihradského ekumenického patriarchu, metropolitu Kirila z Ruska, metropolitu Dionisija z Grécka a ďalších vysokých hodnostárov, ktorí sa osobne oboznámili s riešením počas svojich návštev v Slovenskej republike. O riešení bola informovaná aj Európska rada cirkví v Ženeve a ďalší vysokí predstavitelia cirkví v zahraničí.

V roku 2000 došlo sa definitívne ukončilo riešenie usporiadania majetkových vzťahov.³¹ Vláda uzatvorila súčasne štyri dohody o ukončení vyrovnanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou: medzi vládou a gréckokatolíckou cirkvou – biskupstvom v Prešove; medzi vládou a gréckokatolíckou cirkvou – apoštolským exarchátom v Košiciach; medzi vládou a pravosláv-

30 Porov. Správa o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava august 1993.

31 Porov. Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 15. decembra 2000 č. 1053 k návrhu na ukončenie vysporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou podľa zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

nou cirkvou – prešovskou pravoslávnu eparchiou v Prešove; medzi vládou a pravoslávnu cirkvou – eparchiálnou radou v Michalovciach. Na záverečné dohody v roku 2000 vyčlenila vláda spolu 53,9 mil. Sk, s účelovým určením na ukončenie vyrovnania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Z toho pre gréckokatolícku cirkev – biskupstvo v Prešove 22,1 mil. Sk; pre gréckokatolícku cirkev – apoštolský exarchát v Košiciach 8,0 mil. Sk; pre pravoslávnu cirkev – prešovskú eparchiu 19,4 mil. Sk; pre pravoslávnu cirkev – michalovskú eparchiu 4,4 mil. Sk. Všetky zúčastnené strany súhlasili s textom Slávnostného vyhlásenia gréckokatolíckej cirkvi, pravoslávnej cirkvi a vlády Slovenskej republiky o ukončení vyrovnania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou cirkvou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. Pravoslávna cirkev a gréckokatolícka cirkev sa zaviazali, že po splnení majetkového vyrovnania nebudú požadovať ďalšie finančné prostriedky od vlády Slovenskej republiky v súvislosti so zákonným opatrením Predsedníctva Slovenskej národnej rady číslo 211/1990 Zb., zdržia sa právnych úkonov smerujúcich k vymáhaniu finančných prostriedkov od druhej cirkvi, zastavia prebiehajúce súdne konania vo veciach majetkoprávneho vyrovnania a nepožiadajú ani o exekúciu už právoplatných a vykonateľných rozsudkov. Gréckokatolícka cirkev, pravoslávna cirkev a vláda Slovenskej republiky podpísaním tejto dohody považujú nároky a pohľadávky v súvislosti so zákonným opatrením Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. za definitívne vyriešené. Zmluvné strany vyhlásili, že sa s obsahom dohody podrobne oboznámili a s dohodou súhlasia, čo potvrdzujú svojimi podpismi. Dohoda sa dosiahla vzhľadom na nehnuteľný majetok, hnutelný majetok, súdne spory a exekúcie.³²

Záver

Po novembri 1989 sa naša spoločnosť pomerne rýchlo vyrovnala s uplynulým obdobím najprv deklaratívne, keď sa prihlásila k slobode vierovyznania a cirkvi prijala za významného partnera pri formovaní duchovného života a morálky spoločnosti. S rovnakou razantnosťou pristúpila k tomu, aby sa s uplynulým totalitným obdobím vyrovnala legislatívne a vecne – prijímala zákony a ďalšie legislatívne a vecné opatrenia, ktorými znovu vrátila cirkvi predchádzajúce postavenie, aké je obvyklé v demokratických krajinách. Rýchlosť, s akou to robila, nemá obdobu v ostatných postsocialistických krajinách v celom stredoeurópskom priestore.

Vláda Slovenskej republiky a Gréckokatolícka cirkev na Slovensku uzavreli spoločnú dohodu, ktorá predstavuje konečné vyriešenie záväzkov štátu, prijatých na odstránenie sporov a napravenie krivdy spáchanej na gréckokato-

32 Porov. Návrh na ukončenie vysporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou podľa zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava december 2000.

líckej cirkvi.³³ Na riešenie usporiadania majetkových vzťahov podľa zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. vyčlenila vláda Slovenskej republiky spolu takmer 250 mil. Sk. Treba vyzdvihnúť skutočnosť, že tak prijaté zákonné opatrenie, ako i jeho praktickú realizáciu robil štát s vedomím, že za každú cenu treba dodržať zásadu spravodlivosti a zabrániť ďalším krivdám na obidvoch zúčastnených cirkvách.

S odstupom času možno povedať, že všetky zúčastnené strany – gréckokatolícka cirkev, pravoslávna cirkev a štát – preukázali veľkú silu a zodpovednosť pri zvládaní mnohých neľahkých úloh a výzev.

Zoznam bibliografických odkazov

CORANIČ, Jaroslav: *História katedrálneho Chrámu svätého Jána Krstiteľa a biskupskej rezidencie v Prešove*. Prešov : Vydavateľstvo Petra, 2007.

ISBN 978-80-89007-93-6

Dodatok z 30. októbra 1992 k dohode z 5. mája 1992 uzavretej medzi vládou Slovenskej republiky a Arcibiskupským úradom pravoslávnej cirkvi v Prešove o postupnom odovzdávaní kostolov Biskupskému úradu gréckokatolíckej cirkvi v Prešove. Kópia, súkromný archív.

Dohoda o postupnom odovzdávaní kostolov a farských budov v Slovenskej republike v obciach patriacich do pravoslávnej michalovskej eparchie, uzavretá dňa 18. februára 1993 medzi vládou Slovenskej republiky, zastúpenou predsedom vlády Slovenskej republiky JUDr. Vladimírom Mečiarom a Pravoslávnu cirkvou na Slovensku, zastúpenou jej arcibiskupom ThDr. Nikolajom a biskupom Jánom. Kópia, súkromný archív.

HORKAJ, Štefan – PRUŽINSKÝ, Štefan: *Pravoslávna cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998. ISBN 80-88885-56-6

Interná informácia Úradu vlády Slovenskej republiky zo dňa 28. novembra 1996 pre predsedu vlády Slovenskej republiky V. Mečiara k aktuálnej situácii v usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Kópia, súkromný archív.

List prešovského sídelného biskupa Mons. Jána Hirku a generálneho vikára Jána Gajdoša splnomocnencovi vlády Adolfovi Smolíkovi z 15. februára 1993, č. j. 467/93. Kópia, súkromný archív.

List prešovského sídelného biskupa Mons. Jána Hirku najvyšším ústavným činiteľom z 15. marca 1993, č. j. 784/93. Kópia, súkromný archív.

List podpredsedu vlády Slovenskej republiky Romana Kováča Mons. Jánovi Hir-kovi zo 6. mája 1993, č. j. 1389/9. Kópia, súkromný archív.

33 Porov. Vyhlásenie pri príležitosti 50. výročia tzv. prešovského soboru. Prešov 27. apríla 2000. Archív Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove.

Návrh na ďalší postup v riešení usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava jún 1995.

Pracovný podklad splnomocnenca vlády Adolfa Smolíka pre podpredsedu vlády Pál Csákyho k súhrnnej hodnotiacej správe o riešení usporiadania majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou podľa zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211. Zb. za obdobie 1990 – 1998. Kópia, súkromný archív.

RITOMSKÝ, Alojz: Konfesijné typy obcí na Slovensku. In: *Obecné noviny*, roč. 12, 1993, č. 30.

Správa o riešení problémov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR číslo 211/1990 ku dňu 30. 6. 1991. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava júl 1991.

Správa o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. Materiál na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Bratislava august 1993.

Stanovisko splnomocnenca vlády A. Smolíka z 25. októbra 1993 k interpelácii poslanca Národnej rady Slovenskej republiky J. Figeľa vo veci prinavrátenia majetku gréckokatolíckej cirkvi. Kópia, súkromný archív.

Stenografický záznam zo stretnutia predsedu Slovenskej národnej rady a podpredsedov Slovenskej národnej rady s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej socialistickej republike, ktoré sa uskutočnilo 11. decembra 1989 v budove Slovenskej národnej rady na Októbrovom námestí č. 12 v Bratislave. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (17. 2. 2009)

Uznesenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 č. 588. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (15. 3. 2009)

Uznesenie Slovenskej národnej rady zo 4. júla 1990 č. 20 o schválení zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. In: *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica*, www.nrsr.sk (15. 3. 2009)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 24. júla 1990 č. 351 k návrhu na vymenovanie splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre usporiadanie majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou na Slovensku. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 13. októbra 1992 číslo 777 k správe o kontrole použitia finančných prostriedkov uvoľnených pre investičné akcie pravoslávnej cirkvi a návrhu ďalších opatrení. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)

Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 21. septembra 1993 číslo 670 k správe o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu

- cirkvou v zmysle zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. k 30. júnu 1993. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)
- Uznesenie vlády Slovenskej republiky z 15. decembra 2000 č. 1053 k návrhu na ukončenie vysporiadania majetkových vzťahov medzi Gréckokatolíckou a Pravoslávnou cirkvou podľa zákonného opatrenia Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. In: www.government.gov.sk (15. 3. 2009)
- Zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady 211/1990 Zb. zo dňa 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnou cirkvou. In: *Zbierka zákonov*, č. 36/1990, ASPI.
- Záznam o návšteve arcibiskupa prešovského a Slovenska pravoslávnej cirkvi Nikolaja u predsedu vlády Slovenskej republiky zo dňa 20. mája 1998. Kópia, súkromný archív.

Mgr. Zuzana Futrikaničová
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava